

"הלעיטהו לרשע וימות" מול "לאפרושי מאיסורא"

דברי מבוא: תוכחה לרשעים
"הלעיטהו לרשע וימות" מול חובת "לאפרושי מאיסורא"
דברי הפוסקים בהסבר הכלל "הלעיטהו לרשע וימות"
משמעות ההלכה "הלעיטהו לרשע וימות"

דברי מבוא: תוכחה לרשעים

מצות אהבת רַע שייכת גם ברשע, כמו שדרשו: "ואהבת לרעך כמוך - ברור לו מיתה יפה" (כתובות לז, ב וש"נ - מובא שש פעמים בש"ס!); אך מצות תוכחה אינה קיימת אלא במי שעמד בתורה ובמצוות. וז"ל תנא דבי אליהו רבה (סוף פי"ח):

הוכח תוכיח את עמיתך. יכול אפילו אם אתה יודע שהוא רשע ושונאך אע"פ כן אתה חייב להוכיח אותו, ת"ל הוכח תוכיח את עמיתך, לעמיתך שהוא אוהבך ושהוא עמד בתורה ומצוות אתה חייב להוכיח אותו, אבל לרשע שהוא שונאך אין אתה חייב להוכיח אותו, וגם אי אתה רשאי להוכיח אותו, שנאמר (משלי ט, ז-ח) "יוסר לץ לוקח לו קלון ומוכיח רשע מומו; אל תוכח לץ פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך".

ומובא באדרת אליהו (פרשת קדושים ד"ה את עמיתך) שממה שכתב בתדב"א "וגם אי אתה רשאי להוכיח אותו" משמע שגם חובת ערבות אינה קיימת ברשע.¹ וכן ר' אברהם בר חייא (בספר הגיון הנפש, העמוד השני ד"ה ואתה למד - עמ' יג במהד' רי"א פריימן, לייפציג, תר"כ) כתב: "שאינן לך להוכיח ולייסר כל אדם, כי אם אדם אשר בו ריח תורה ויראה". וכך מצאנו לגבי משומד בשו"ת רדב"ז (ח"א סי' קפז), וכן כתב בפשיטות הש"ך (יו"ד סי' קנא ס"ק ו). וכעין זה כתב בספר התרומות (שער מו ח"א אות ה) שמומר לא נקרא אחיך, וכתב בשם ר"ת ורמב"ן שמותר להלותו ברבית.

1 וכן דייק בעל קובץ שעורים (ביצה סי' סד). אמנם הוא מדייק שלשיתת המחלקים בין ערבות למצות תוכחה יתכן שערבות שייכת גם ברשעים אף שמצות תוכחה איננה שייכת בהם, ולפי זה יהיה חייב להפרישם אם ישמעו לו. אבל לענד"נ שדייק כך רק בגלל שלא ראה את דברי תדב"א אלא בתוך הביאור הלכה, ומרן הח"ח דילג שם על סוף דברי תדב"א: "וגם אי אתה רשאי להוכיח אותו", ומשמע בבירור שגם ערבות אין בו, ואין בזה מחלוקת.

וכן כתבו אחרונים שאין תוכחה שייכת במומר להכעיס, באפיקורסים ובפוקרים בדברי חז"ל וכד'. וז"ל מהר"ם שיק (על תרי"ג מצוות, מצוה רמ): "במומר להכעיס או לע"ז או לחלל שבת [בפרהסיא] דדינם כגוי, בודאי אינו מחויב [להוכיח] לכולי עלמא". ובערוך השולחן (או"ח סי' קנו ס"ק ט) כתב: "וכל שכן עתה שבעוה"ר נתרבתה האפיקורסות ואין שייך כלל תוכחה, ואין להתווכח עם פוקר ישראל דפקר טפיל" (וכעין זה כתב גם שם סי' תרח ס"ק ז). וכן כתב מרן החפץ חיים (בביאור הלכה סי' תרח סע' ב בהגה):

מסתברא דמה שפסק הרמ"א דבדבר המפורש בתורה חייב למחות, דוקא שהוא באקראי. אבל אלו הפורקי עול לגמרי, כגון מחלל שבת בפרהסיא או אוכל נבלות להכעיס, כבר יוצא מכלל עמיתך ואינו מחויב להוכיחו.

והעיר הנו"ב בדגול מרובה על דברי הש"ך הנ"ל: "דאף בישראל אין מצווין להפרישו, כי אם כשעובר בשוגג ויש ביד איש אחר להפרישו חייב להפרישו, וכמו בקטן אוכל נבלות שהקטן שוגג הוא... אבל בישראל דרוצה לעבור במזיד על איזה עבירה, אפילו אינו מומר גמור, אין ישראל אחר מצווה להפרישו לדעת הש"ך". לפי זה לא מדובר רק על מומר וכד', אלא על כל מי שעומד לעבור עבירה במזיד. והנה יש מקום לומר שמצוות תוכחה היא מעין תלמוד תורה; ועל מלבי"ם (קדושים סי' מג): "המוכיח הוא בראיות". לפי זה, תוכחת רשעים קשורה לשאלת תלמוד תורה לתלמיד שאינו הגון, עליו אמרו חז"ל: "כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל לגיהנם... [והריהו] כזורק אבן למרקוליס" (חולין קלג, א). במשמעות האזהרות הללו בעידננו כבר דנו הפוסקים², וסיכום דעת רוב רובם היא לענ"ד כד: לימוד על מנת לעשות, אפילו הוא שלא לשמה, הרי הוא בגדר תלמוד תורה, ועליו אמרו "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה" (פסחים נ, ב); מה שאין כן בלימוד בלי כוונת עשייה כלל, שלגביו ספק אם הוא נכלל בגדר ת"ת³.

"הלעיטהו לרשע וימות" מול חובת "לאפרושי מאיסורא"

בגמ' בב"ק (סט, א) מובאת המשנה (מע"ש פ"ה מ"א): "כרם רבעי היו מציינים אותו בקוזות אדמה ושל עורלה בחרסית ושל קברות בסיד וממחה ושופך. אמר רשב"ג במה דברים אמורים בשביעית, דהפקר נינהו, אבל בשאר שני שבוע

2 ראה שו"ת קול מבשר (ח"ב סי' יז), אגרות משה (יו"ד ח"א סי' קלט) ומנחת יצחק (ח"ג סי' צח ס"ב); וכן ראה דברי רי"מ לאו (קובץ תורה שבע"פ כג עמ' עז-פג), ר"א שוחטמן (קובץ תחומין כרך י עמ' 245-257, כולל שו"ת הרא"ה קוק בנידון) ור"א שרמן (שם כרך יג עמ' 274-280). ועיין גם בספרי שערי תלמוד תורה שער א פרק ב באריכות.

3 עי' בספרי שערי תלמוד תורה שם סע' א.

הלעיטהו לרשע וימות" ("שהן באין לגזול, ויניחם ויאכלו דבר האסור". רש"י⁴). והדבר צריך עיון, שהרי בקלות היה אפשר להפריש את הגזלן מהאיסור על ידי ציון הכרם כנ"ל, ואיך מותר לתת לו להיכשל - והרי כל [ישראל] ערבים זה בזה (סנהדרין כז, ב)? וכן הקשה בעל חות יאיר (סי' קמב), וסיים: "ומי שיעלה ארוכה למחלתי בזה, רופא אומן יקרא".

הלכה דומה מציינו במשנה דמאי (פ"ג מ"ה) בה נחלקו התנאים במי שנותן לפונדקית פירות לבשל, ת"ק סבר שצריך לעשר מה שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה כי היא חשודה להחליף, ור' יוסי סבר "אין אנו אחראין לרמאין", ואינו מעשר אלא מה שהוא נוטל ממנה. בירושלמי שם מסיק שר' יוסי מודה לר' שמעון בן גמליאל שיש לפטור מלציין את העורלה בשאר שנות השבוע, אבל רשב"ג אינו מודה לר' יוסי במעשר, ולדעתו חייב לעשר את שהוא נותן לפונדקית, "שאין דרך חבר להוציא מביתו דבר שאין מתוקן". ופירש ר"ש סירילאו: "שאני הכא שמוסר לה הדמאי בידיים". משמע שהוא מפרש את המחלוקת בכך, שר' יוסי סבר "הלעיטהו" אפילו בידיים, ורשב"ג סבר "הלעיטהו" לאו דווקא, ובידיים אסור. וכן פירש הגר"א את המחלוקת בירושלמי (דמאי ג, ה). והחזו"א (דמאי סי' ח ס"ק ט) פירש שרשב"ג מחמיר בפונדקית מפני שכל חבר חייב לעשר מה שהוא מוציא מתחת ידו כל עוד אינו בטוח שפירות אלו יחזרו אליו, בעוד שבסוגיא של עורלה הסביר את ההלכה בזה"ל: "דכל שנוטל באיסור לא מקרי שאני מכשילו, שהרי הדבר מנוע מחמת איסור"; בכך אמנם הסביר מדוע אינו נחשב מכשיל, אבל לא הסביר מדוע אינו חייב להציל את הגזלן מן האיסור, והרי עובדה היא שאיסור הגזל הרובץ על הפירות אין בו די בכדי להציל את העברייני.

בדין הפונדקית העלו המפרשים שיקולים נוספים, כגון שהיא עשויה להאכיל את מה שהחליפה גם לאחרים ועוד (ואין כאן מקומו). להלכה, הרמב"ם פסק כרשב"ג (הל' מע"ש ט, ז) ולא כר' יוסי (מעשר יא, יב).

לסיכום: להלכה מצאנו רק מקרה אחד בו איננו אחראים לרמאים, והוא סימון כרם של עורלה ומעשר שני. כדי שנדע את התנאים בהם יש ליישם את הכלל הזה עלינו לברר מה גרם לקביעה הזו במקרה הנ"ל בניגוד למקרים האחרים. ומצאנו בדברי הפוסקים שלושה הסברים מדוע אין לסמן את עצי העורלה:
א. הגזלן עובר במזיד ונחשב כמומר, וזה מבטל ממנו את דין הערבות.
ב. סימון הכרם לא יועיל למנוע ממנו להיות עברייני, כי אפילו אם הסימון ימנע ממנו אכילת עורלה - הוא יגזול פירות מאילן אחר, ולכן אין כאן דין ערבות⁵.

4 נראה שהמילים האחרונות - שהוסיפו על לשון המשנה - אינן של רשב"ג, כי לשון "נינהו" אינו לשון תנאים.

5 מסתבר לומר, אדרבה, אם היה אוכל מן העורלה, שהיא לא שווה כלום, לא היה כאן מעשה גזילה, ועתה יפנה לגפן אחרת ויגזול, הרי הסימון הופך אותו לגזלן. וייתכן שלזה רמז הרמב"ם באומרו "שעוון הגזלנות יותר גדולה", ראה דברי בעל 'הר צבי' לקמן.

ג. עשיית תקנה לגזלנים עלולה ליצור רושם בציבור שהגזלנות נפוצה ולכן אינה כה חמורה, ורושם זה עשוי להפוך למכשול.
רמב"ם (פיהמ"ש מעשר שני ה, א) כתב: "אבל שלא בשנת השמיטה אין צריך לרשום, לפי שאין רשות בני אדם לשלוח ידם ולאכול מה שאינו שלהם, ואם עבר אדם ואכל הרי זה גזלן, ואין לנו לעשות תקנה לגזלן שלא יבוא לידי מכשול [אחר] לפי שעוון הגזלנות יותר גדול". ויפה פירש את דבריו בספר הר צבי (יורה דעה סימן קכה ד"ה ומעתה דברי):

דלרשב"ג אין לעשות תקנה לגזלן שלא יאכל, דגזל הוא איסור חמור משאר איסורין, ותקנתו של ציון זה הוא קלקולו - דהרי זה מבריחו מן הקל, שלא יאכל מרבעי ועורלה שאין בהם ל"ת דלא תגזול וכל חיובי גזילה, ומכניסו לחמור שהוא איסור גזל [מגפן אחרת], ולכן ס"ל לרשב"ג דבשאר שני שבוע אין מצינין.

הרמב"ם בא הרי להסביר את הכלל "הלעיטהו לרשע וימות", ולפי פירושו של הרב פרנק אכן הביטוי מתאים למקומו - 'הלעיטהו לרשע' ואל תעשה לו תקנה, כדי להשאיר אותו במסגרת איסור קל יותר; אך לפי זה כמעט שלא נמצא מקרה אחר בו שייך הכלל הזה!

דברי הפוסקים בהסבר הכלל "הלעיטהו לרשע וימות"

א. הערבות בטלה

הרבה פוסקים שסברו שאין דין ערבות בעבריין העובר במזיד, ראו בכלל "הלעיטהו לרשע וימות" סימוכין לשיטתם. כך כתב בית יצחק (או"ח סי' כט אות ד) כשהעיר על דברי הש"ך (יו"ד קנא ס"ק ו) שכתב ש"ישראל מומר אינו חייב להפרישו":

והנ"ל דהנה הדגול מרבבה (יו"ד שם) תמה על הש"ך בפשיטות אמאי במומר אינו חייב להפרישו, וכתב דדעת הש"ך משום דעושה איסור במזיד אינו חייב להפרישו. ולדעתי דעת הש"ך נכון בפשיטות עפ"י דברי רשב"ג... אף דעל איסור כרם רבעי הוא שוגג מ"מ כיון דעל איסור גניבה הוא מזיד אינו חייב להפרישו אף על שאר איסור, וכ"ש על איסור שהוא מומר.

ובעל שו"ת אבני נזר (יו"ד סי' קכו אות ג) מסביר דברי הש"ך בזה"ל:

דהנה יסוד הערבות הוא בשבועות (דף לט ע"א) וכשלו איש באחיו - איש בעון אחיו, מלמד שכל ישראל ערביין זה לזה... והנה קי"ל מומר מותר להלוותו ברבית, ומקור הדברים בבעל התרומות בשם רמב"ן משום דמומר לא מקרי אחיד עי"ש. וכיון דלא נקרא אחיו, וערבות ילפינן מקרא דבאחיו, אינו ערב בעד המומר.

גם פוסקים בני ימינו פירשו כך את דברי הרמב"ם. כ"כ בעל ציץ אליעזר (חלק טו סימן יח): "הפירוש בדברי הרמב"ם בפיה"מ הוא, דמכיון שמומרים המה לעבור בדרך כלל על איסור חמור - לכן לכאלה אין מצווים להפרישם לא מזה החמור ולא מאיסור אחר יותר קל".

וז"ל בעל שבט הלוי (חלק ב סימן א): "ענין הלעיטהו הוא ע"ד מש"כ הש"ך יו"ד סימן קנ"א ס"ק ו', דבישראל מומר אין אנו מצווים להפרישו מעבירה".

סברא זו, שאין ערבות לרשע, צ"ע ממסקנת הדרשה "מלמד שכל ישראל ערבים זה לזה", והרי דרשו, (סנהדרין מה, א ע"פ יהושע ז, יא) "ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא!" אבל אפילו אם נקבל את דברי בעל אבני נזר, עדיין קשה ממצות "ואהבת לרעך כמוך", שהיא שייכת גם ברשעים, חוץ מהכופרים, כמו שהוכחנו במבוא. וגזלן הרי ודאי אינו בכלל כופר!

ב. סימון העורלה לא ימנע את הגזלן מלהיות רשע

הסבר נוסף הוא שייטכן שהערבות שייכת גם ברשעים - אך היא מחייבת פעולה רק כשהיא מועילה למנוע את מעשה האיסור, ולכן אינה שייכת בעצמי עורלה שבהם הסימון לא ימנע את הגזלן מלהיות רשע. כך כתב בעל גליון מהרש"א (שו"ע יו"ד סי' קנא) על דברי ש"ך הנ"ל: "שאני הכא דבין כך ובין כך עובר על איסור גזל, ובאותו דבר שעושה רשעות עכ"פ אין אנו מצווים שלא יעשנו באיסור אחר עוד". וכעין זה כתבו בשו"ת שתי הלחם (סי' לא ד"ה והנה גם) ובספר טוב טעם ודעת (סי' קעח) ובשו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' קצד, ד; יו"ד סי' נו, א וסי' קנ, ו; אה"ע צג, ג), כאשר באו לברר את גבולות האחריות ההדדית, כלומר חובת הערבות, מול הכלל "אין אנו אחראין לרמאים".

פוסקים רבים מסתמכים על דברי הרמב"ם הנ"ל כדי לחייב את הערבות באיסור חמור כאשר העברין רשע רק באיסור קל יותר, והם מודים בביטול הערבות כאשר העברין נשאר רשע בעוון גדול יותר. כך כתב בשו"ת משיב דבר (ח"ב סי' מג ד"ה אך עתה), ובשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סי' קלב ד"ה ועי' פה"מ), ובשו"ת עמק הלכה (ח"ב סי' ד"ה ועיין בפירוש), ובשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' כז א"י), ובשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' ד ד"ה עוד נראה), ובשו"ת יביע אומר (ח"ד, יו"ד סי' ז).

ג. תיקון תקנה יזיק לציבור

כלל ידוע הוא שאין לתקן תקנה כדי להקטין את האיסור שהעבריינים עוברים, כאשר התקנה עלולה להתפרש כאילו הפוסקים נוטים להקל באיסור הקל יותר. ואלו דבריו הידועים של בעל עקדת יצחק (ש"כ, ד"ה ובמדרש [השני] עמ' קסב):

על אודות הנשים הקדשות... שכבר יאותו בקצת הקהלות ליתן להם חנינה, ביניהם גם יש שמספיקין להם פרס מהקהל, כי אמרו כיון שמצילות את הרווקים או הסכלים מחטא איסור אשת איש החמור או מסכנת הגויות - מוטב שיעברו על לאו זה משיבואו לידי איסור סקילה או סכנת שריפה...

שהחטא הגדול אשר יעבור עליו איש מבית ישאל בסתר ושלא לדעת הרבים וברשות בי"ד - חטאת יחיד הוא, והוא בעונו ימות ע"י בי"ד של מעלה או מטה וכל ישראל נקיים... אמנם החטא הקטן כשיסכימו עליו דעת הרבים, והדת ניתנה בבתי דיניהם שלא למחות בו, הנה הוא זימה ועון פלילי וחטאת הקהל כולו, ולא נתן למחילה אם לא בפורענות הקהל, כמו שהיה בבני בנימין על השתתפם בעוון והוא היה עוון סדום...

וכבר הקדימו ריב"ש בתשובתו על אותו מכשול, וז"ל (שו"ת הריב"ש סימן תכה):

ומה שנפלאת איד לא תקנו טבילה לפנויה כדי שלא יכשלו בה רבים, אין כאן מקום תמה, שהרי כיון שהפנויה אסורה כמו שכתבת, אדרבה אם היתה טובלת היה בה מכשול, שהיו מקילין באיסורה כיון שאין איסורה אלא מדרבנן...

וכן כתב בעל חות יאיר (סי' קמא):

כרם רבעי מציינין אותו וכו', בד"א בשביעית פ' שהכל הפקר, מה שאין כן בכל השנה אין להזיירו ולהודיע שיש בדבר פלוני עבירה, מפני דבלאו הכי נמי ע"כ יש בו עבירה זולת זה, הלעיטהו לרשע וימות. ומעולם לא חשו סנהדרין בזמן הבית לזה פן ע"י חשש זה ירבו בעלי עבירה, ועל בכה"ג אמרו (משנה מכות סופ"א) אף הם מרבים שופכי דמים בישראל... ש"מ דחוששין לתקנת הכלל אף שהוא נגד תקנת היחיד.

וכן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' קג) מביא תשובה של ר' משה חיים סוסקיני באותו כיוון, וז"ל:

אם התיקון הוא לטובים והקלקול הוא לרעים לא חיישינן כלל למעט הקלקלה מן הרעים [ובפרט כשיוצא מזה קלקול לטובים] כההיא דמעשר שני, אלא אמרינן כיון דנחית למעבד איסורא הלעיטהו לרשע וימות, ואין אנו אחראין לחוש ולעשות טצדקי כדי שלא יעבור אלא באיסור אחד.

וכעין זה כתבו גם אחרוני האחרונים. והנה דברי שו"ת לב דוד (סי' ד):

שפיר קאמר רשב"ג דאין לנו לעשות תקנתא לפושעים העוברים אז איסור חמור דגזל שלא יהיו נכשלים באיסור כרם רבעי, כיון שבזה עדיין לא הועלנו להפרישם לגמרי מעבירה והוא יעבור על איסור גזל היותר חמור, ואדרבה בזה שנבקש לציין על כרם רבעי מורה שוויתרנו לנגדו האיסור גזל, ולזה אין לנו לציין כלל, ומי שירצה לגזול ולאכול הוסיף לו בעצמו איסור על איסור להתחייב בנפשו. וזה ג"כ כוונת הרמב"ם בפה"מ במס' מעשר שני (ריש פ"ה) שכתב וז"ל ואין לנו לעשות תקנה לגזלן שלא יבוא לידי מכשול לפי שעוון הגזל יותר גדול. עכ"ל.

וכן בעל ציץ אליעזר (שו"ת ציץ אליעזר ח"ז סי' כב אות ג):

ובכלל גם כלפי העברייני גופא אסור לפענ"ד שבי"ד יתנו לו גושפנקא דידהו להתירו באיסור שבות ולהיות עומד על גבו על כך בכדי להצילו בכך שלא יעבור בשרירותו על איסור דאורייתא, **כי חמור מאוד חטא הבא עליו והנעשה ברשות בית דין גם אפילו כשהחטא כשלעצמו מהקלים, הרבה ביותר מחטא היחיד בלי רשות והסכמת בי"ד גם אפילו כשלעצמו הוא מהחמורות ביותר.** עד שמוטב לעזוב הרשע לנפשו, בבחינת של הלעיטהו לרשע וימות, ולא לתת לו להיות נבל ברשות התורה לעבור אפילו על עבירה קלה.

משמעות ההלכה "הלעיטהו לרשע וימות"

בין גדולי הדורות נמצאות שלוש דרכים להבין את ההלכה "הלעיטהו לרשע וימות":

- א. לא רק שהערבות הכללית בטלה ואין חובה להפריד את הרשע מן העבירה, אלא אדרבה כאן יש ענין לגרום לרשע לאכול איסור ולכאורה זו המשמעות הפשוטה של הביטוי).
- ב. הערבות אמנם בטלה, וזה פוטר אותי מחד גיסא מלטרוח למנוע מן העברייני לעבור את העבירה; אך מאידך גם אין תועלת בכך שיעבור את העבירה.
- ג. יתכן שהכלל "כל ישראל ערבים זה לזה" חל גם על אותו רשע, אבל קיימת סיבה מיוחדת המונעת ממני מלדאוג לו.

והנה דברי הפוסקים בנידון:

א. הלעיטהו כמשמעו

בעל היראים (סי' רכג; מובא בסמ"ג עשין יא ובביאור הלכה סי' תרח ד"ה אבל) סובר שמחויבים להוכיח גם את מי שוודאי לא יקבל, ומוסיף: "ואף על פי שאתה מרבה עונשו, שחטא בהתראה, אין בכך כלום, ואל זה נאמר הלעיטהו לרשע וימות". למעשה הוא מחייב לעשות מעשה שיגדיל את עבריינות הרשע, וכנראה הוא סובר שהכלל "הלעיטהו" לא בא רק לפטור מכל אחריות הנובעת ממצות אהבת ה' - אלא אפילו בקום ועשה מותר "להלעיט" את העברייני באיסור. ונראה שלדעתו הביטוי "הלעיטהו לרשע וימות" פשוטו כמשמעו.⁶

6 וצ"ע, כי לכאורה אין הנידון דומה לראיה: הרי מקור הכלל "הלעיטהו" הוא בחובה לציין כרם עורלה, ששם הוא בא לפטור את בעל האילן מלהפריש את העברייני מן העבירה בשב ואל תעשה, וכאן בא לחייב בתוכחה; ועוד, שם הרי יצליח להפרישו מעבירה אחת, לכל הפחות, מה שאינו כן כאן; ועוד ששם נוגע לאכילת איסור, וכאן רק מרבים בעונש.

כעין זה משמע גם מדברי המאירי (ב"ק סט, א) בענין ציון כרם של עורלה: "בשאר שנים הואיל ונגיעתם אסורה [משום גזל] אין מתקנים לעוברי עבירה, אלא אם יגעו **מוטב שישתמשו בחטא** ויאכלו דבר האסור, וכגון זה הלעטהו לרשע וימות". עוד יותר מפורש כך בדברי ר"ש סיריליאו (דמאי ג, ה) וז"ל: "דבשאר שני השבוע אין מציינין כיון דאין רשות לגעת בהן גזלנין הן והלעיטהו לרשע וימות, וכל היכא דאיכא איסורי טפי עדיף טפי **כדי שימות מהרה!**" מעין זה משמע גם מתוך מה שפסק הרדב"ז (בשו"ת ח"ד סי' אלף רכג, מובא גם בשטמ"ק ב"מ ב, ב ד"ה אלו ואלו) שמי שמשביע את בעל חובו המכחיש את חובו לא יחוש למה שמכשילו בשבועת שוא, אלא "הלעיטהו לרשע וימות".⁷

ב. אין חובת ערבות לרשע

מספר אחרונים סוברים שהביטוי "הלעיטהו לרשע וימות" משמעותו שלגבי הרשע בטלה הערבות, וכן"ל בריש פרק 'דברי הפוסקים'⁸.

ג. גורמים חיצוניים מונעים ממנו להפרישו מן האיסור

לעיל ראינו שכמה פוסקים סברו שיייתכן שמעיקרא היה רצוי להציל את העבריין מעבירתו, אלא שבמקרה זה יצא שכרו בהפסד הציבור. לפי זה כוונת האימרה "הלעיטהו לרשע וימות" תהיה: הנח לו לאכול אפילו דברים האסורים, הרי הוא הולך למות על כל פנים. ויהיה זה מעין הלעטתו של יעקב לעשו, כאשר אמר לו: "הלעיטני נא מן האדום האדום הזה" - וזה המקום היחידי בתנ"ך ששם נמצא השורש "לעט" - גם במחיר ויתור על הבכורה שהרי "הנני הולך למות", וכן ברשע זה שהוא בין כך ובין כך הולך למות בגלל גזלנותו אין טעם להפריעו מאכילת איסור, כל עוד הפרעה זו עלולה לגרום נזק למוסר הציבור.

7 ראוי לציין שעם כל זה מסיק הרדב"ז: "ראוי לכל יר"ש... אם רואה שרוצה לישבע עכ"פ, לא ישביעו, אלא יטילו חרם סתם על כל מי שלא יודה לחברו".

8 לעיל עמ' 48-49.